

“To niesprawiedliwe!” – prawo do sprawiedliwego procesu

Autor: Anna Rabiega

Tematyka

Analiza różnorodnych aspektów prawa do sprawiedliwego procesu

Kontekst

Niniejszy plan zajęć zaprojektowano dla grupy liczącej nie więcej niż trzydziestu uczestników w wieku powyżej 16 lat. Można go wykorzystać na zajęciach historii (zwłaszcza XX wieku), wiedzy o społeczeństwie, edukacji obywatelskiej i podobnych kursach lub podczas warsztatów organizowanych z okazji takich wydarzeń jak Dzień Praw Człowieka w szkole.

Cele

Uczestnicy przekonują się o znaczeniu i wadze wybranych elementów składających się na sprawiedliwy proces sądowy.

Efekty kształcenia

Uczestnicy potrafią wymienić kluczowe elementy składające się na sprawiedliwy proces sądowy.

Uczestnicy rozumieją i potrafią wyjaśnić różne aspekty prawa do sprawiedliwego procesu.

Uczestnicy potrafią przeanalizować i przedyskutować prawdziwe przypadki naruszania prawa do sprawiedliwego procesu.

Uczestnicy przedstawiają ogólne zasady, jakie powinny odnosić się do każdego procesu sądowego, by można go było uważać za sprawiedliwy.

Środki dydaktyczne

Krótkie fragmenty tekstu opisujące przypadki naruszenia prawa do sprawiedliwego procesu (Materiał A poniżej).

Czas

---

90 minut

Przebieg zajęć:

Wprowadzenie (25 minut):

Interaktywny quiz/ankieta (10 minut):

Nauczyciel zadaje uczniom kilka pytań na temat danych statystycznych dotyczących prawa do sprawiedliwego procesu, by uczniowie zdali sobie sprawę z zasięgu i znaczenia tego problemu. Prosi, by uczniowie odgadli:

1. Ile państw podpisało umowy międzynarodowe zobowiązujące je do gwarantowania sprawiedliwego przebiegu procesów sądowych? (ponad 90%)¹
2. Ile osób na świecie jest obecnie zatrzymanych w oczekiwaniu na proces? (3 miliony)²
3. Jaki odsetek naruszeń praw człowieka na świecie stanowi pogwałcenie prawa do sprawiedliwego procesu? (40%)³

Nauczyciel zapisuje na tablicy propozycje uczniów, a kiedy odpowiedzą na wszystkie trzy pytania, podaje im prawidłowe odpowiedzi. Jeśli to możliwe, dobrym pomysłem może być stworzenie quizu online (kahoot.it lub innego dostępnego), wyświetlenie go na tablicy interaktywnej i wspólne rozwiązanie go z całą klasą.

Po ukończeniu quizu i podaniu poprawnych odpowiedzi, nauczyciel prosi chętnego/wybranego ucznia o podsumowanie – wyciągnięcie wniosków w oparciu o poznane informacje.

Krótką dyskusja (15 minut)

Nauczyciel inicjuje krótką dyskusję na temat tego, w jaki sposób uczniowie rozumieją prawo do sprawiedliwego procesu, zwłaszcza zaś słowo „sprawiedliwy” użyte w tym kontekście:

1. Czy proces można nazwać sprawiedliwym tylko wtedy, kiedy jego rezultaty zostaną uznane za sprawiedliwe przez wszystkie zainteresowane strony? Czy kiedykolwiek tak się stanie?
2. Jeśli nie przez pryzmat rezultatu – po czym innym możemy poznać, że proces jest sprawiedliwy? (przebieg postępowania)
3. W jaki sposób powinien toczyć się proces sądowy, by można go było uznać za sprawiedliwy?

Realizacja (50 minut):

A. Praca w grupach (20 minut)

Uczniowie łączą się w grupy maksymalnie sześćosobowe (łącznie pięć grup).

Każda grupa otrzymuje krótki fragment tekstu dotyczący naruszeń prawa do sprawiedliwego procesu (Materiał A poniżej).

---

¹ <https://www.fairtrials.org/right-fair-trial> dostęp 01.12.2018.

² Ibidem.

³ Ibidem.

Zadaniem każdej grupy jest przeprowadzenie dyskusji na temat przydzielonego przypadku, odpowiadając na pytania uwzględnione w materiałach dydaktycznych oraz zaprezentowanie swojego przypadku i wniosków wypracowanych w dyskusji pozostałej części klasy.

B. Prezentacja rezultatów pracy w grupach (30 minut)

Prezentacja pracy grupowej, a następnie krótka dyskusja ogólnoklasowa nad każdym z przypadków.

Podsumowanie (15 minut):

Wszyscy uczestnicy porównują ustalenia i dyskutują nad nimi. Każdy deklaruje, czego nauczył się dzięki ćwiczeniu.

Nauczyciel, stosując metodę rybiego szkieletu, podsumowuje wszystkie zasady prawa do sprawiedliwego procesu, jakie potrafią wymienić uczniowie. Szkicuje na tablicy szkielet ryby, a w jej „głowie” zapisuje słowa „Sprawiedliwy proces”. Uczniowie podają swoje propozycje uzupełnienia wpisów przy głównych i pomniejszych ościach, uzasadniając swoje odpowiedzi. Są to zasady, jakie odkryli podczas pracy w grupach, ale także inne, które uznają za istotne.

Źródła:

- Strona internetowa Rady Europy, Prawo do sprawiedliwego procesu:
<https://www.coe.int/en/web/impact-convention-human-rights/right-to-a-fair-trial>
- Strona internetowa Amnesty International, www.amnesty.org
- “The right to a fair trial. A guide to the implementation of Article 6 of the European Convention on Human Rights”, Nuala Mole, Catharina Harby, dostęp: <https://rm.coe.int/168007ff49>
- Powieści:
  - “Zabić drozda”, Harper Lee
  - “Proces”, Franz Kafka
  - “Zdarzenie w Ox-Bow”, Walter Van Tilburg Clark
- Filmy:
  - “Dwunastu gniewnych ludzi”, reżyseria Sidney Lumet
  - “Zabić drozda”, reżyseria Robert Mulligan
  - “Werdykt”, reżyseria Sidney Lumet
  - “W imię ojca”, reżyseria Jim Sheridan
  - “Sacco i Vanzetti”, reżyseria Giuliano Montaldo
  - Lista interesujących pozycji filmowych: <https://www.imdb.com/list/ls009538688/>

Propozycje zadania domowego:

---

1. Poszukaj informacji na temat aspektów prawa do sprawiedliwego procesu, które nie były omawiane podczas lekcji. Czy potrafisz wyjaśnić znaczenie i wagę każdego z tych aspektów?
2. Czy prawo do sprawiedliwego procesu powinno być zagwarantowane dla każdego, czy istnieją wyjątki? Uzasadnij swój odpowiedź.

Materiał A na następnych stronach:

Przypadek 1

W dystrykcie Plăieșii de Jos, Harghita County w Rumunii istniał konflikt pomiędzy romskimi i nieromskimi mieszkańcami okolicznych wiosek. 6 czerwca 1991 r. w Plăieșii de Sus (jednej z wiosek dystryktu) miała miejsce bójka pomiędzy czterema Romami i nocnym stróżem. W następstwie tych wydarzeń, tłum nieromskich mieszkańców wioski zaatakował i pobił dwóch Romów w akcie zemsty, śmiertelnie raniąc jednego z mężczyzn. 8 czerwca 1991 r. nieromscy mieszkańcy wioski wywiesili przy granicy osiedla romskiego ogłoszenie z informacją dla mieszkańców osiedla, że 9 czerwca 1991 r. ich domy zostaną podpalone. Romowie zawiadomili policję i urzędników wioski. Władze lokalne nie interweniowały jednak, zdecydowały się jedynie „doradzić” Romom opuszczenie ich domów dla własnego bezpieczeństwa.

Następnego dnia Romowie uciekli ze swoich domostw i ukryli się w okolicznej stajni należącej do lokalnej kooperatywy rolniczej, podczas gdy zorganizowana grupa nieromskich mieszkańców wioski zniszczyła wszystkie domy Romów.

Komenda Policji z Harghita County pod nadzorem prokuratora okręgowego z Miercurea Ciuc rozpoczęła śledztwo w sprawie. Niektórzy Romowie z osady, przesłuchiwani przez zespół śledczy, potrafili podać nazwiska potencjalnych sprawców. Raport końcowy stwierdzał, że zniszczenie przez podpalenie spowodowane było bójką z 6 czerwca 1991 r. i faktem, że Romowie zwykli wypasać swoje zwierzęta na ziemiach należących do nieromskich mieszkańców wioski.

Mówi się, że lokalne władze wyraziły opinię, że to sami Romowie, czy „Cyganie”, jak to ujęto, „są sobie winni za to, co się stało”, ponieważ „zawodowo zajmują się kradzieżami i są agresywni względem otoczenia”.

27 czerwca 1996 r. biuro prokuratora okręgowego w sądzie Harghita County zamknęło sprawę z powodu przedawnienia. Decyzję tę podtrzymało, pomimo wniesionej skargi, biuro prokuratora w Sądzie Najwyższym w dniu 9 października 1998 r. Stwierdzono wówczas również, że naruszenie prawa nastąpiło „w konsekwencji poważnych aktów prowokacji dokonanych przez ofiary”, a biorąc pod uwagę dużą liczbę zaangażowanych osób, nie było możliwe ustalenie sprawców napaści⁴.

1. Czy sprawa romskich mieszkańców wioski została należycie zbadana przez władze lokalne?
2. Czy uzyskali oni sprawiedliwy proces sądowy?
3. Jaką ogólną zasadę należałoby przyjąć, by w przyszłości uniknąć sytuacji, jak ta opisana w tekście?
4. Co można zrobić, by naprawić sytuację?

---

⁴ <https://www.coe.int/en/web/impact-convention-human-rights/-/failure-to-investigate-attack-on-roma-settlement-leads-to-local-reforms>

Przypadek 2

Oleksandr Volkov był sędzią Sądu Najwyższego na Ukrainie. W grudniu 2007 r., pan Volkov został wybrany na członka Wysokiej Rady Sprawiedliwości („WRS”), jednak nie objął stanowiska, ponieważ odmówiono mu możliwości zaprzysiężenia przed Parlamentem. W grudniu 2008 i marcu 2009 odpowiednio, dwóch członków WRS, R.K. i V.K. – którego wybrano przewodniczącym WRS w marcu 2010 – przeprowadzili wstępne postępowanie w kwestii możliwego naruszenia etyki zawodowej przez pana Volkova. Ustalili, że kilkakrotnie orzekał on w sprawie odwołań od orzeczeń sędziego B., brata swojej żony – kilka z tych orzeczeń pochodziło aż z 2003 r. – i że dopuścił się poważnego naruszenia procedur w sprawie pewnej spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, w tym przypadku sprawa pochodziła z 2006 r. W następstwie tego dochodzenia, V.K., jako przewodniczący WRS, złożył w Parlamencie wniosek o odwołanie pana Volkova ze stanowiska sędziego. Pan Volkov twierdzi, że nie dopuścił się żadnych uchybień, a sprawa przeciwko niemu została ustawiona. Jego przedstawiciel prawny twierdzi, że pan Volkov stał się ofiarą korupcji politycznej. Parlament przegłosował jego odwołanie za „złamanie przysięgi” i pana Volkova usunięto ze stanowiska w 2010 r.

Pan Volkov odwołał się od decyzji o usunięciu go ze stanowiska do Wyższego Sądu Administracyjnego (WSA), który ustalił, że wniosek WRS o jego odwołanie ze stanowiska w następstwie dochodzenia przeprowadzonego przez V.K. było uzasadnione i zgodne z prawem. Jednocześnie WSA orzekł, że wniosek na podstawie dochodzenia R.K. jest bezprawny, ponieważ pan Volkov i brat jego żony nie byli uznawani za spokrewnionych w świetle obowiązującego wówczas prawodawstwa. Jednakże, WSA odmówił unieważnienia działań WRS w tej sprawie, zauważając, że w granicach obowiązujących przepisów nie jest do tego uprawniony⁵.

1. Czy sprawa pana Volkova została właściwie zbadana przez ukraińskie władze?
2. Czy zagwarantowano mu prawo do sprawiedliwego procesu?
3. Jaką ogólną zasadę należałoby przyjąć, by uniknąć podobnych sytuacji w przyszłości?
4. Co można zrobić, by naprawić sytuację?

---

⁵ <https://www.coe.int/en/web/impact-convention-human-rights/-/reinstatement-of-judge-said-to-be-the-victim-of-political-corruption>

Przypadek 3

Fatma Ormanci mieszka w Kahramanmaraş, w Turcji. Jej męża zabito, gdy w 1991 r. terroryści zaatakowali wioskę Kahramanmaraş i wymordowali wszystkich jej męskich mieszkańców. Rok później pani Ormanci wniosła sprawę przeciwko Ministerstwu Spraw Wewnętrznych (MSW), twierdząc, że państwo nie dopełniło obowiązku ochrony życia i bezpieczeństwa swoich obywateli. Wnosiła o odszkodowanie w związku ze śmiercią jej męża.

29 kwietnia 1992 r. o sprawie powiadomiono MSW. Miesiąc później MSW zgłosiło swoje uwagi. 16 czerwca 1992 r. przesłano je do pani Ormanci. 22 czerwca pani Ormanci odpowiedziała na to pismo, a odpowiedź tę przesłano do MSW 20 sierpnia 1992 r. Kolejny miesiąc później MSW zgłosiło dodatkowe uwagi. 21 lutego 1994 r. sąd administracyjny w Ankarze stwierdził, że nie jest właściwy terytorialnie dla sprawy i przekazał ją sądowi administracyjnemu w Gaziantep.

22 grudnia 1994 sąd administracyjny w Gaziantep wydał tymczasową decyzję, w której poprosił o informację od różnych władz administracyjnych i wyznaczył eksperta, którego zadaniem był obliczenie finansowej wysokości odszkodowania należnego pani Ormanci. Pomiędzy 7 i 20 marca 1995 r. do sądu przekazano dokumenty, o które wnioskował z ksiąg wieczystych, pomocy społecznej Elbistanu, sił bezpieczeństwa, Instytucji Bezpieczeństwa Socjalnego, biura okręgowego gubernatora Elbistanu i dowództwa żandarmerii Kahramanmaraş. 4 kwietnia 1995 r. sąd zażądał aktów urodzenia członków rodziny Ormanci z urzędu stanu cywilnego w Elbistanie. 5 czerwca 1995 r. przekazano do sądu stosowane dokumenty. 19 czerwca 1996 r. sąd administracyjny w Gaziantep przyznał pani Ormanci odszkodowanie uwzględniające odsetki od dnia wszczęcia postępowania.

9 grudnia 1996 r. MSW odwołało się od tej decyzji do Najwyższego Sądu Administracyjnego. 13 lutego 1997 r. pani Ormanci złożyła wyjaśnienia. 28 marca 1997 r. Najwyższy Sąd Administracyjny otrzymał dokumenty sprawy. 10 listopada 1997 r. oskarżyciel publiczny w Najwyższym Sądzie Administracyjnym przedstawił swoją opinię w sprawie. 10 marca 1998 r. Najwyższy Sąd Administracyjny podtrzymał decyzję sądu pierwszej instancji i pani Ormanci wypłacono przyznaną wcześniej sumę⁶.

1. Czy sprawa pani Ormanci została właściwie przeprowadzona przez tureckie władze?
2. Czy zagwarantowano jej prawo do sprawiedliwego procesu sądowego?
3. Jaką ogólną zasadę należałoby przyjąć, by uniknąć podobnych sytuacji w przyszłości?
4. Co można zrobić, by naprawić sytuację?

---

⁶ <https://www.coe.int/en/web/impact-convention-human-rights/-/legal-reforms-to-tackle-delays-in-getting-justice>

Przypadek 4

Grupa DMD jest przedsiębiorstwem założonym w 1997 r. z siedzibą w Trenčinie, na Słowacji. We wrześniu 1998, dochodziła przez sąd okręgowy w Martin egzekucji wierzytelności finansowej od dużej firmy zbrojeniowej. Początkowo wniosek ten przyjęto w słowackich sądach. Jednakże 30 czerwca 1999 r. nowo wybrany przewodniczący sądu okręgowego przypisał tę sprawę sobie jako sędziemu. Tego samego dnia zdecydował, że żądanie należy odrzucić, uzasadniając to jedynie w dwustronicowym w orzeczeniu, od którego nie można było się odwołać.

Grupa DMD wniosła skargę konstytucyjną, twierdząc, między innymi, że ich prawo do wysłuchania przed bezstronnym sądem zostało naruszone wskutek przypisania tej sprawy samemu sobie przez przewodniczącego sądu okręgowego. Firma twierdziła również, że przewodniczący sądu okręgowego interweniował w tej sprawie ze względów politycznych, wynikających z próby sił pomiędzy różnymi grupami ekonomicznymi. W styczniu Sąd Konstytucyjny orzekł, że nie doszło do naruszenia artykułu 48 § 1 Konstytucji (na mocy którego nie można nikogo pozbawiać prawa do zgodnie z prawem przydzielonego sędziego). Sąd ten ustalił, że ponowne przypisanie sprawy miało miejsce w związku ze zmianami w organizacji pracy sądu okręgowego w 1999 r., a jego celem był równomierny podział spraw dotyczących postępowań egzekucyjnych i nastąpiło zgodnie z obowiązującymi zasadami.

Pomiędzy 1 marca a 15 lipca 1999 ponownie przydzielono łącznie 348 spraw pomiędzy różnymi sekcjami sądu okręgowego. Z tych spraw, 49 zostało przydzielonych sekcji przewodniczącego sądu okręgowego. Poczynił on dalsze zmiany w organizacji pracy sądu okręgowego w ciągu całego roku 1999 r., które weszły w życie w czerwcu, sierpniu i październiku tego roku⁷.

1. Czy sprawa grupy DMD została właściwie przeprowadzona przez słowackie władze?
2. Czy zostało zagwarantowane prawo do sprawiedliwego procesu grupy DMD?
3. Jaką ogólną zasadę należałoby przyjąć, by uniknąć podobnych sytuacji w przyszłości?
4. Co można zrobić, by naprawić sytuację?

---

⁷ <https://www.coe.int/en/web/impact-convention-human-rights/-/suspicions-of-a-biased-judge-lead-to-reforms-to-protect-a-fair-legal-system>

Przypadek 5

W 1995 r. pan Milan, obywatel Andory, poznał niejakiego J.P., który znał i współpracował z niejakim A.G. przy przemyśle wyrobów tytoniowych z Księstwa Andory do Francji i Hiszpanii. Około 10 wieczorem, 22 marca 1995 r. pan Milan udał się w towarzystwie J.P. do domu A.G. Stamtąd wszyscy trzej pojechali samochodem zarejestrowanym na nazwisko pana Milana do miejsca znanego jako "Coll d'Ordino". Po drodze J.P. i A.G. posprzeczali się. W "Coll d'Ordino" J.P. poprosił A.G., by ten wysiadł z samochodu w celu kontynuowania tego konfliktu w pobliskim lesie. Zabrał ze sobą karabinek kalibru 0,22 z bagażnika i kiedy znaleźli się już w lesie, J.P. strzelił do A.G. kilkakrotnie, zabijając go. Pan Milan był świadkiem tej sceny i, rzekomo pod wpływem gróźb J.P., pomógł mu ukryć ciało w samochodzie, a następnie podpalić go. Natychmiast po tych wydarzeniach, J.P., obywatel Hiszpanii, opuścił Andorę, a pan Milan został aresztowany przez policję i oskarżony przez prokuratora o ukrywanie ciała. W wyroku z 22 listopada 1995, w następstwie postępowania kontradiktoryjnego, w którym pana Milan reprezentował adwokat, przeprowadzonego w trybie jawnym, sąd andorski uznał pana Milana za winnego ukrywania ciała ofiary przestępstwa i skazał go na sześć lat pozbawienia wolności. Podczas procesu pan Milan twierdził, że nie powinien być oskarżany i osądzony dopóki główny sprawca nie został osądzony w Hiszpanii i że sędzia prowadzący odmówił dalszego poszukiwania dowodów, o które pan Milan prosił; w szczególności odmówił przesłania listów z prośbą o pomoc do władz hiszpańskich w przesłuchaniu J.P.

Pan Milan odwołał się od tego wyroku do Wyższego Sądu Andory. Utrzymywał, że sąd niższej instancji dopuścił się błędów w ocenie dowodów i w niewystraszającym stopniu uwzględnił wnioski z dotyczącego pana Milana raportu psychiatrycznego, a także nie zastosował się do zasady domniemania niewinności. W orzeczeniu z 3 kwietnia 1996 r. Wyższy Sąd Andory podtrzymał zakwestionowany wyrok i oddalił odwołanie. Stwierdził w swojej decyzji, że wyrok sądu zawierał właściwą i obiektywną ocenę dokonanego przewinienia.

Pan Milan chciał zwrócić się z odwołaniem w swojej sprawie do andorskiego Trybunału Konstytucyjnego, twierdząc, że odmówiono mu realizacji prawa do sprawiedliwego procesu. Zgodnie z prawem jednak, najpierw musiałby uzyskać na to zgodę Biura Rady Państwa. W uzasadnionej decyzji z 26 kwietnia 1996 Główna Rada Państwa Księstwa Andory odmówiła⁸.

1. Czy sprawa pana Milana została właściwie przeprowadzona przez andorskie władze?

---

⁸ <https://www.coe.int/en/web/impact-convention-human-rights/-/an-end-to-government-control-over-the-right-to-appeal-to-the-constitutional-tribunal>

2. Czy zostało zagwarantowane jego prawo do sprawiedliwego procesu?
3. Jaką ogólną zasadę należałoby przyjąć, by uniknąć podobnych sytuacji w przyszłości?
4. Co można zrobić, by naprawić sytuację?

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Treść tego materiału nie odzwierciedla oficjalnej opinii Unii Europejskiej.
Odpowiedzialność za informacje i poglądy wyrażone w filmie spoczywa wyłącznie na autorze (autorach).